

HERMANN RÓBERT

KOMÁROMI CSATAKÉPEK 1848/1849*(Komáromi Klapka György Múzeum, Komárom, 2019. 171 o. ISBN 978-615-5588-12-9)*

Az 1848–1849-es magyar forradalomnak és szabadságharcnak már jelentős irodalma van, azonban még mindig vannak olyan részterületek, ahol további kiegészítések szükségesek. Ilyen például a korabeli történések képi ábrázolása, illetve az ezekkel foglalkozó összefoglalók, albumok készítése. A XIX. század közepének embere ugyanis már nem elégedett meg a fontosabb eseményekről készült beszámolókkal, újságcikkekkel, hanem lehetőség szerint illusztrációkon is szeretne volna látni azokat, ha már személyesen nem lehetett jelen. Erre az igényre a korban számos művész reflektált, és különböző színvonalon, valamint különböző történeti hitelességgel ugyan, de jelentős mennyiségű képpel igyekeztek kiszolgálni a közönséget. A magyar '48-cal kapcsolatban is már alig akad olyan fontosabb történelmi esemény, amelyet legalább egy, külföldi vagy magyar művész által készített alkotás ne örökítene meg. És vannak olyan helyszínek is, amelyek a korabeli történések gyűjtőpontjába kerülve egész képsorozattal rendelkeznek. Magyarországon az egyik ilyen a „Duna Gibraltárjának” is nevezett Komárom erődje és városa. Elsősorban a szabadságharc katonai eseményeivel kapcsolatos illusztrációkat gyűjtötte most egy kötetbe Hermann Róbert.

Ahogy a kötet előszavában a szerző, illetve Számadó Emese, a munkát megjelentető Komáromi Klapka György Múzeum igazgatója is megjegyzi, a város történetében a „Nagy Évnek” kiemelkedő jelentősége van. A XIX. század közepén itt volt az Osztrák Császárság legmodernebb erődítménye, és ennek köszönhetően Komárom a hadiesemények „sűrűjébe” került; fontossága a fővárossal, Pest–Budával vetekedett. A szabadságharc 11 nagy csatája közül 3 „Rév-Komárom” előterében zajlott le, és az erőd helyőrsége utolsóként tette le a fegyvert 1849-ben, miközben magának, illetve a városi lakosságnak is sikerült amnesztiát biztosítania. Ebből szinte egyenesen következik, hogy Komárom ma is hű '48-as hagyományaihoz: a város napja április 26-a, a cs. kir. ostromzár alóli fel szabadulás dátuma, és az ebben az időszakban rendezett „Komáromi Napok” ünnepségsorozata szinte elképzelhetetlen a korról foglalkozó történészkonferencia, kiállítás nélkül, amelyek már számos színvonalas kiadványt is eredményeztek. E sorba illeszkedik lényegében ez a kötet is.

A bevezetőben Hermann Róbert röviden bemutatja a korra vonatkozó illusztrációs gyűjteményt, illetve annak forrásbeli értékét, és megjegyzi, hogy 1848–1849 egyike a magyar történelem képekben leggazdagabban dokumentált eseménysorainak. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy mindkét érdekelt fél fontosnak tartotta a történetek megörökítését. Így cs. kir. oldalról főként a hivatalos, illusztrált hadijelentések (*Armee-Bulletin*), illetve a cs. kir. hadsereg tagjainak hősiességét megjelenítő sorozatok (*Militairische Auszeichnungen, Zwölf Scenen aus der Ehrenhalle des k. k. Militär-Fuhrwesen-Corps, Feldzug in Ungarn 1849*) emelhetők ki, noha még számos félhivatalos vagy magánkezdeményezésű sorozat, valamint kép is létezik. Magyar oldalon pedig elsősorban Than Mór festőművész munkássága emelkedik ki, aki a Görgői Artúr vezérőrnagy kíséretének tagjaként az első kézből szerezte információit, így csata-, illetve tábori életképei igencsak részletgazdagok és történelmileg is hitelesek. Noha ezen illusztrációkból az utóbbi idő-

ben több gyűjteményes kiadvány is megjelent,¹ az 1848–1849-es magyar forradalomra és szabadságharcra vonatkozó teljes képi anyag összegyűjtése és kiadása még várat magára. Ezért is öröndetes, hogy Komárom vonatkozásában a szerző ezt a munkát elvégezte.

A kötet fő részét 5 fejezet alkotja. Ezek felépítése a következő: a szerző először egy rövid történeti összefoglalóban mutatja be a legfontosabb komáromi eseményeket, majd a vonatkozó illusztrációk pontos tárgyleírása következik (ahol szükséges, az adott képpel kapcsolatos kisebb történeti kiegészítéssel, magyarázattal). Ezután jön maga a képanyag, illetve a hadiesemények jobb megértését elősegítő, modern térképek.

Az első fejezet Komárom 1848-as történetét mutatja be röviden márciustól egészen az év végéig. Az Osztrák Császárság legmodernebb, még kiépítés alatt álló erődjében 1848 elején csak kisebb helyőrség állomásozott. A márciusi események, majd a délvidéki harcok során ennek jelentősebb részét is elvezenyelték, így Friedrich Wilhelm Mertz cs. kir. altábornagy, erődparancsnok rendelkezésére csak kisszámú katonaság állott. Josip Jellačić cs. kir. altábornagy és horvát bán betörése után az erőd szerepe felértékelődött, s azt végül a magyar kormány sikeres biztositania szeptember végén a környékbeli nemzetiség mozgósításával és a várba vezénylésével. Komárom ezt követően a magyar hadsereg kiképzőközpontjaként és raktárbázisaként működött, így érthető, hogy a korabeli képanyag is csak az erőd és a város ábrázolására, valamint utóbbi 1848. szeptember 17-i leégésének a bemutatására korlátozódik.

A második fejezet Komárom első, 1849. január–áprilisi ostromát ábrázolja. Az 1848. december közepén támadásra induló cs. kir. főszereg december 30-án érte el az erődöt, melynek a helyőrségét a magyar fél közben körülbelül 12 000 főre emelte. Ennek köszönhetően az erőd elutasította a cs. kir. fél megadási felszólítását, és helyőrsége január közepétől február végéig számos eredményes kitöréssel zaklatta a záróerőket. A márciusban megérkező cs. kir. erősítések és ostromlövegek aztán lehetővé tették az erőd szoros körbevételét; március 19-től pedig megkezdődött a vár, valamint a város bombázása is. Bár a polgárházak zöme összedőlt, a helyőrség nem adta meg magát, és a március 31-i cs. kir. ostromkísérlet elhárítása után már joggal reménykedett abban, hogy a közben támadásba lendülő magyar főszereg felmenti az erődöt. Ezt az időszakot már két térkép, és jóval nagyobb képanyag illusztrálja, amely egyrészt a helyőrség kitöréseire, másrészt a város lövetésére, illetve az ostrommunkálatokra koncentrál.

A harmadik fejezet Komárom felmentését és az első komáromi csatát mutatja be. A magyar főszereg a Duna északi partján 1849. április 22-én érte el a várat, a helyőrség pedig még aznap kitört és visszavetette a Csallóközben záró cs. kir. csapatokat. A döntő összecsapásra április 26-án került sor, amikor a magyar főszereg és a várőrség csapatai hajnalban a Duna déli partjára átkelve kiverték a sáncokból az ott lévő cs. kir. ostromhadtest alakulatait, majd lényegében döntetlen csatát vívtak a beérkező cs. kir. főszereggel. E két fordulatossá összecsapást ismét két térkép, valamint számos kép illusztrálja, melyek közül a cs. kir. fél katonáinak egyéni hősiességét ábrázoló sorozat és magyar oldalról Than

¹ Például *Kincses Katalin Mária*: Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc korabeli ábrázolásokon. Politikai és hadi eseményekről készült metszetek és litográfiák. A Hadtörténeti Múzeum Képzőművészeti Gyűjteményének műtárgykatalógusa. (Magyar és német nyelven) Budapest, 2010., ill. *Hermann Róbert* – *Kincses Katalin Mária*: Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc korabeli ábrázolásokon. Arcképek és zsánerképek. A Hadtörténeti Múzeum Képzőművészeti Gyűjteményének műtárgykatalógusa. (Magyar és német nyelven) Budapest, 2012.

Mórnak a 26. (egri) honvédszászlóalj kimagasló haditettét megőrkítő képváltozatai emelkednek ki.

A negyedik, egyben legnagyobb fejezet az 1849. június 20. és július 11. között lezajlott csallóközi és komáromi harcoknak állít emléket. A magyar főserég Vág-menti hadműveleteit támogatandó, a komáromi helyőrség csapatai előbb június 16. és 21. között Nyárasd és Aszódpuszta térségében, majd a visszavonulást követően július 1-jén Újfalunál vívtak véres harcokat a cs. kir. csapatokkal. Közben a Duna jobb partján megindult a cs. kir. főserég offenzívája, amely Komárom körzetében két nagy csatához vezetett a magyar főerőkkel. Július 2-án Görgői tábornok csapatai visszaverték a cs. kir. illetve az orosz csapatok támadását, július 11-én viszont a Klapka György vezérőrnagy vezette magyar főserég nem tudott áttörni az ellenfél vonalain. Ezt az összecsapás-sorozatot összesen öt térkép, valamint a teljes képanyag nagyjából egyharmada ábrázolja, amelyek közül cs. kir. oldalról ismét az egyéni hősiességet, illetve a cs. kir. sikereket (a nyárasdi lovasroham, a monostori sáncok megrohanása, az ácsi erdőben vívott harc, Csém-puszta védelme) megőrkítő képek, magyar oldalról Than Mórnak a monostori sáncok visszavételét, valamint a herkálypusztai lovassági ütközetet bemutató képváltozatai tűnnek ki.

Az ötödik, utolsó fejezet a Komárom körüli utolsó harcokat, illetve a kapitulációt mutatja be. Miután a magyar, majd a cs. kir. főserég is elvonult, a helyőrség parancsnokságát átvevő Klapka tábornok úgy döntött, hogy egy nagyszabású kitérés-sorozattal szétzúzza az erőd alatt hátrahagyott cs. kir. csapatok ostromzárát. Ez július 30. és augusztus 3. között meg is történt, és a magyar csapatok egészen Győrig törtek előre. Közben azonban a cs. kir. és az orosz főserég szorításában Görgői augusztus 13-án fegyverletételre kényszerült, ezért Klapka is kénytelen volt visszavonulni Komáromba. Ezt követően már túlnyomó erejű cs. kir. és orosz haderő vette körül az erődöt, ezért egy újabb sikeres kitérésre már nem volt lehetőség. Az erőviszonyokat jól felmérve Klapka alkudozásokba bocsátkozott az ostromlókkal, és végül sikerült elérnie az amnesztiát a várvédők és a lakosság részére. A helyőrség ezután október 2. és 4. között kapitulált. Ezt a részt négy térkép, illetve tíz kép zárja, amelyek főleg az augusztus 3-i kitérést, s az erőd október eleji átadását ábrázolják.

Az igen színvonalas kiadású, összesen 108 korabeli illusztrációt és 13 modern térképet tartalmazó albumot igencsak alapos rövidítés-, és irodalomjegyzék, valamint természetesen tartalomjegyzék zárja.

A műben a következő elírások, betű- és nyomdahibák, illetve tévedések és tévesztések fordulnak elő. 1848 decemberének második felében a komáromi helyőrség létszáma nem 7700 fő volt, hanem a bevezényelt erősítés volt ekkora; így nőtt a várőrség összlétszáma körülbelül 12 000 főre. Ekkor az erőd lovasságát a 13. (Hunyadi) huszárezred 1. osztályának 1. és nem 1–2. százada alkotta (mindkettőre lásd 19. o., ill. a másodikra még 21. o., 4. kép magyarázata). A cs. kir. Sossai-dandárnál való február 10-i kitüntetésosztás a cs. kir. kitüntetések elbírálását intéző szervek „ügymenetét” ismerve inkább a december 16-i nagyszombati ütközetre vagy Lipótvár február 2-i bevételére vonatkozhat, mint a február 8-i érsekújvári összecsapásra (21. o., 3. kép magyarázata). A komáromi erőd cs. kir. ostromzárában valóban részt vett a báni (banderiális) huszárezred őrnagyosi osztálya (és nem egy százada) januárban, ám ezt február elején elvezényelték, így márciusban már nem voltak itt (24. o., 19. kép magyarázata). A komáromi cs. kir. ostromállások közelében lévő romos település valószínűleg Újszőny volt (25. o. 20. kép magyarázata). A Komáromtól

északra fekvő sziget elnevezése a térképeken helyesen Apáli- és nem Apáti-sziget (27., 150., 153. o.). Az április 26-i csatában a Klapka csapatai elől visszavonuló Liebler-dandár a cs. kir. jobb- és nem a balszárnyon volt, illetve Görgei a magyar jobbszárnyon csak négy, nem hat zászlóaljat vetett be a harcban (56. o.). A cs. kir. 17. (Hohenlohe) soryalozezred 4. zászlóalja hőstettének leírásakor a magyar fordításból az eredeti német szövegben szereplő Poscher közlegény kimaradt (59. o. 8. kép magyarázata, ill. 73. o.). Az 1. (Császár) huszárezred április 26-án a magyar jobbszárnyon harcolt, így aligha csaphatott össze a cs. kir. 5. (Auersperg) vértesezred katonáival, akik a cs. kir. jobbszárnyon voltak (61. o., 15. kép magyarázata). Mivel a korban nem volt szokás a cs. kir. szekerészek között csak úgy „lovasrohamra” indulni, így valószínűbb, hogy Rudolf Hornung őrmestert egy saját ütegéhez tartozó, korábban elvesztett löszerkocsi visszaszerzése motiválhatta, semmint egy magyar üteg löszerkocsijának „ad hoc” megszerzése (61. o., 16. kép magyarázata, ill. 82. o.). A július 2-i csatában a monostori elővédsáncok bevetelésében a cs. kir. 2. tábori vadász-zászlóaljon kívül még a 6. tábori vadász-zászlóalj, illetve az 1. (Császár) tiroli vadászvezred 1. zászlóaljának egy osztálya is részt vett, így közülük bármelyik katonáit ábrázolhatta Than Mór (93. o., 12. kép magyarázata). Az 5. magyar lovasüteget július 2-án már Csányi Márton főhadnagy, és nem Wenzel Anton Freudenreich őrnagy irányította (94. o., 17. kép magyarázata). Herkálypusztánál Poeltenberg Ernő tábornok a magyar lovas-ság jobb- és nem balszárnyát irányította (95. o., 19. kép magyarázata). A Karl Simbschen vezérőrnagy vezette cs. kir. lovasdandárhoz a cs. kir. 4. (Császár) ulánus- és nem huszárezred tartozott; az eredeti szövegből hiányzó rész („2 Escadronen [...]”) pedig valószínűleg a cs. kir. 1. (János) dragonyosezred ezredesi osztályára utalhat, amely a nap elején még a dandárhoz tartozott, majd a 9. orosz hadosztály mellé rendelték, de Herkálypusztánál ismét a dandárhoz csatlakozott (95. o., 20. kép magyarázata). A komáromi ostromzár áttörését mutató térképen a „Schulz-hadoszlop” kétszer szerepel; az északit valójában nem Bátori–Schulcz Bódog ezredes, hanem Janik János ezredes vezette (151. o.). A „Cennerné Wilhelmb 1986.” rövidítés helyesen „Cennerné Wilhelmb 1962.” (164. o.). Egervári Ödön: *Bátori Schulcz Bódog emlékiratai az 1848/9-ki szabadságharcból. Pest, 1870.* című munkája az irodalomjegyzékben két helyen is szerepel: egyszer az „Emlékiratok, naplók” címszó alatt (165. o.), egyszer pedig az „Alakulattörténetek, alakulattörténeti visszaemlékezések” címszó alatt (169. o.).

Végezetül: a szerző óriási munkát végzett a Komáromra vonatkozó képanyag összegyűjtésével és azok darabjainak beazonosításával, a hibás képaláírások kijavításával. A recenzornak két kép datálásával kapcsolatban mégis kételyei támadtak. Az egyik a 61. oldalon említett és a 80. oldalon szereplő, III/14. számú kép, amely J. Zack svalizsér közvitéz hőstettét ábrázolja. Noha az eredeti képen dátum nincs, ezt a szerző április 26-hoz sorolta be. Ám a cs. kir. 5. (Lichtenstein) könnyűlovas-ezred ekkor még Itáliában, valamint Dél-Tirolban állomásozott és csak a tavasz végén, nyár elején vezényelték át hat századát a magyar hadszíntérre. Ugyanakkor a fent leírt eset erősen hasonlít a július 2-i csatában az Őszojnytól délre lezajlott lovassági összecsapás egyik jelenetére, amelyben az ezred a fentebb már említett 5. magyar lovasüteg elfogásában szerzett hervadhatatlan érdemeket. Ám az üteget fedező magyar huszárok nem adták könnyen a zsákmányt, így a harcban az ezredtulajdonos fia, Karl Lichtenstein főhadnagy is megsebesült, lovát is